

SÜTŐ Zoltán

## A mesterséges intelligencia lehetőségeinek értelmezése különböző világmodellekben

### Absztrakt

A különböző kultúrákban általánosan elfogadottnak tekintett különböző világmodellek, melyek a valóság mindenkori értelmezési kereteiként szolgáltak, legabsztraktabb szinten két egymástól alapvetően eltérő világszemléletre vezethető vissza. Az egyik a világ felépülést az alacsonyabb rendű struktúrák felől a magasabb rendű struktúrák felé alulról fölfelé, a másik viszont szellemi értelemben fölülről lefelé gondolja el. Korunkban az utóbbira a vallások megközelítései adnak példát, előbbire pedig a természettudományos gondolkodás. Jóllehet, a vallások jelenleg a kultúra perifériájára szorultak – mint világmodell –, absztrakt értelemben a világ struktúrájának fölülről lefelé irányuló meghatározottsága szintén érvényes gondolati pálya. Mindaz az elképzelés azonban, ami a jelen kultúrán belül a tudomány lehetőségei és céljai szerint értelmezhető, ezen belül pedig a mesterséges intelligencia lehetséges céljaiként bekerült az irányadó narratívákba, kizárólag az alulról fölfelé strukturálódó világképben jelent logikus és indokolt következtetéseket. Mivel pedig a világnak ez a szerveződési struktúrája csak modellértékkel bír, a mesterséges intelligenciához fűzött tudományos elképzelések szintén modellértékűek, melyek egy másik világmodellben nem feltétlen értelmezhetők.

Támaszkodva a *Gép és ember viszonyának szemléleti kérdései* c. tanulmányomban kifejtettekre,<sup>1</sup> a Rész és Egész viszonyát különbözőképpen meghatározó világmodellekben különbözőképpen értelmezzük az MI hatását és következményeit általánosságban az emberre, illetve konkrétan a „személyre”, figyelembe véve, hogy a szemléleti eltérésektől csaknem függetlenül technikai értelemben az MI lehetőségei már jelentős mértékben adottak, és még jelentősebb mértékben felrajzolhatók azoknak a távlati pályáknak a következményei, amelyek elérhetősége nem kétséges. Ugyanakkor lényeges figyelembe venni azt a körülményt, hogy társadalmi méretekben létezik az MI-vel kapcsolatban fenntartás, idegenkedés, sőt sok esetben félelem, méghozzá nem kis mértékben mesterségesen gerjesztve, aminek alapja éppen a Rész(ek)ből felépített Egész világmodelljének szinte kizárólagos pozíciója a kultúrában, mely világmodellen belül a görög filozófiából lendületet véve épül fel a jelenkorig bezárólag a teljes tudományosság, azon belül is a létezők rendszerének evolúciós értelmezése. Ez az értelmezés törvényszerűen kerül konfliktusba az időben megelőzően uralkodó világmodellekből<sup>2</sup> megörökölt és reflexeiben még abszurd módon jelen lévő értéképekkel, melyek egyébként ebben az új

<sup>1</sup> Lásd: Sütő Zoltán: *Gép és ember viszonyának szemléleti kérdései* c. tanulmányt A női dimenzió 2023. őszi számában. <https://www.femmeharmonie.com/a-noi-dimenzio/iii-efolyam-3-szam/tudomany/suto-zoltan-gep-es-ember-viszonyanak-szemleleti-kerdesei/>

<sup>2</sup> Egész által tartalmazott Rész(ek) – a teremtés világmodellje.

világmodellben inadekvátak, valamint állandósági igényükkel az evolúció szentesített változási potenciáljával szemben értelmezhetetlenek. A következtelen értékhasználat elkerüléséhez vált elengedhetetlenül fontossá az utóhatásaiban tudatosan nem követett, hagyományos világmodellek absztrakt szétválasztása. Ugyanakkor – különös tekintettel a jelen tanulmány terjedelmi kötöttségeire – nem tartjuk feladatunknak egyik világmodell mellett sem érvelni, hanem csak azok belső logikáját követve a lehetséges értelmezési kereteket felmutatni. Továbbá a logikai tisztaság követelményének fenntartása végett ragaszkodunk ahhoz a feltételhez, hogy adott absztrakt világmodellben csak adott „értékek” megfogalmazása tehető meg következetesen, s ha ellentmondás merül fel, úgy csak két lehetőség választható, mégpedig az adott világmodellhez ragaszkodás esetén az adott értékkategóriáról kell lemondani, illetve fordítva, adott értékkategóriához ragaszkodás esetén az adott világmodellről kell lemondani.

Bevezetesként, első közelítésben a világmodellektől függetlenül, technikai értelemben kijelenthető, hogy az MI előtt nincsenek akadályok, sőt, az 1960-as évektől megjelent az az elméleti háttér is, amelyik lehetővé teszi az arisztotelészi logika hibájába<sup>3</sup> beszorult tudomány perspektívájának szélesre nyitását. Lényegében ez a nyitás tette lehetővé a kétértékű logikán való túllépést, és ennek következtében annak az „emberi” helyzetnek a modellezési képességét, amelyik csak szélső, határozott eseteiben rendelkezik a határozott „igen” vagy a határozott „nem” koncepciójával, s egyébként a legjelentősebb gyakorisággal csak a két szélsőérték közötti valószínűségeket veheti figyelembe.

A nyilvános és általánosan ismertnek tekinthető kultúrában egyelőre kevésbé jelentek meg a fenti elvek és azok technikai reprezentációinak összerendelése, holott mindez hangsúlyozottan érvényesül a hagyományos bináris számítógépek és ezek lehetséges logikai architektúrája, illetve ezekkel szemben a kvantumszámítógépek logikai architektúrája között. A bináris aritmetikára építhető logikával mintegy természetes képesség a bináris (igen/nem) döntésalapú modellezés, ugyanakkor rendkívül erőforrás-igényes, ha ezen a logikán túllépve valószínűségek figyelembevétele is a feltételek kiértékelésének alapjává válik. Ezzel szemben

---

<sup>3</sup> Az arisztotelészi logika hibája az objektum és a szubjektum szétválasztása olyan módon, mintha az objektumnak a szubjektumtól független értelmezése megvalósítható lenne, holott az objektum fogalma is eleve a szubjektumban jön létre. Ez a technikától látszólag független, alapvetően filozófiai probléma azonban az MI esetében elvi megoldási korlátot jelent, hiszen az MI legtagabb értelmezésben magát az embert modellezi. Az ember modellezési lehetőségét szűk mezsgyére szorítja a végtelen lehetőségrendszerhez képest az olyan lineáris struktúra, amelyik egyetlen szemléleti nézőpontból az onnan „látható” objektumok listázásra szorítkozik, az olyan rekurzió lehetőségéhez képest, amelyik önmaga folyamatos újraértelmezésén belül az „objektumok” folyamatos újraértelmezésére nyitott. Másképpen fogalmazva Arisztotelész világmodelljében az ember elé táruuló látványt abszolútnak tekinti, mint amelyet mindenki, aki azt ténylegesen látja és értelmezi, csakis egyféleképpen láthatja és értelmezheti – ezért nevesíti az „objektum” fogalmát. Ezzel szemben mindannak a tudományos és történelmi tapasztalatnak a fényében, amelyet az ember az utóbbi bő kétezzer évben felhalmozott, ez az álláspont csak bizonyos mozgástérben, merev struktúrákban, merev és változatlanul elgondolt hagyományok világában alkalmazható, mely hagyományok és struktúrák viszonylagosságát az elmúlt és dokumentált történelem igazolja.

Az MI elméleti kereteinek az ember megfelelőbb modellezési lehetőségei szerinti kitágítása a jelen kötetben is idézett Gotthard Günthernek tulajdonítható, amennyiben a világ vizsgálatának és értelmezésének Arisztotelész által az emberen kívülre (objektum) helyezett fókuszát visszahelyezte a szubjektumba, s részletes kifejtésekben indokolta, hogy amennyiben az MI vállalkozik az ember modellezésére, azt csakis úgy teheti meg, ha a modellnek része, illetőleg a modell centruma az értelmező szubjektum.

a kvantumszámítógépek harmadik, azaz qbitje nem egyszerű háromértékű logikát működtet, hanem állapotelemzést követően árnyalt valószínűségek figyelembevételét teszi lehetővé. Ez már az operációs rendszer szintjén alapvetően más eljárásrendet követel, és nem lehet, illetve nem is érdemes erre az architektúrára a bináris rendszereknél megszokott eljárási koncepciókat alkalmazni. Mindazonáltal a két logika nem egymás antinómiája, hanem egymás komplementere. Ezért a jövőben nem a két technológia elkülönített alkalmazása, hanem egyesítése indokolt.

A kvantumszámítógépek tehát mintegy természetes képességük szintjén nyitják meg a többértékű logika világát, éppen annak az elméleti kutatásnak megfelelően, amelynek alapjait az 1960-as években Gotthard Günther fektette le. A jelen kultúra szintjén azonban a kvantumszámítógépek birtokbavételétől még messze járunk, s a bennük rejlő potenciál felderítését még sokkal több kérdőjel övezi, mint akár csak komolyabb valószínűségekhez kötött válasz. Mint ahogyan a bináris logika korlátai is alapvetően a többértékű logika világából visszanézve válnak egyértelművé, feltehetően egyszer majd mód nyílik a kvantumszámítógépekre is valahonnan visszanézni. Nagy kérdés például, hogy ez a technológia már alkalmas lesz-e az emberi gondolkodás és a jelenleg ismert gépi „gondolkodás” közötti leglényegesebb különbség reprezentációjára. A gép fő „erénye” számunkra nem más, mint az általa megvalósítható logikai reprezentáció, viszont fogyatékosága (az emberrel szemben) éppen az, hogy másra nem képes, csak logikára. Amennyiben valamely informatikai modell egy pontján eltávolítanánk a logikai döntéshozatal lehetőségét, úgy azon a ponton az informatikai modell működőképessége megszűnne. Ezzel szemben az ember döntően másképp működik. Sőt, az emberi gondolkodásban ugyan jelentős szerepe van a logikán alapuló döntéshozatalnak, azonban magának a gondolkodásnak ez szignifikánsan kisebb részét képezi. Ugyanakkor az ember nagyon intenzíven és nagy hatékonysággal működteti asszociációs képességét. A problémamegoldási folyamatokban elsődlegesen az asszociációk aktiválódnak, méghozzá „technológiailag” nézve a természetes képességek szintjén (minimális erőforrásigénnyel), s csak és esetleg a problémamegoldás végső fázisában jelennek meg egyértelműen logikai műveletek. Elmondható, hogy az a „hardver”, amelyet az ember használ, készségi szinten szolgáltatja az asszociációs képességet, ugyanakkor ehhez képest jelentős erőforrás-ráfordítási többletet igényel, ha logikai műveletek végzésére is kényszerül.<sup>4</sup>

Nem kizárható, hogy a kvantumszámítógép többértékű logikájának architektúrája elvezethet az asszociációs képesség viszonylagosan alacsony erőforrás-igényű modellezéséhez, azonban első közelítésben erre nem feltétlen lehet következtetni, lévén az „asszociáció” természetes képességű elektronikus modellje elvben rendelkezésre áll, és ennek nincs köze a kvantumszámítógéphez. Ez tehát még olyan nyitott pálya, amelyet az emberi működés kielégítőbb modellezéséhez az MI-nak fáradságos munkával teljes körűen be kell járnia. Ugyanakkor meglehetősen jól feltérképezhetők az MI olyan képességei, amelyek megvalósítására a jelenleg elérhető technológiák már módot adnak, illetve ezek nyomán jó közelítésű becslések tehetők ezek társadalmi szintre gyakorolt hatásaira, amelyekre

<sup>4</sup> Népszerű szinten ez jelenik meg abban a tényben, hogy pl. a matematika relatíve kevés ember számára jelent otthonos gondolkozási közeget.

„szingularitás” címén utalnak és hivatkoznak az MI tárgykörébe tartozó technológiák és technikák fejlesztői, illetve az azokat népszerű szinten követő, pozitív technokrata szemléleti képpel rendelkező „rajongók”.

#### Technológiai potenciál

1. A bináris és kvantumszámítógépek szintézise.
2. A *bigdata*-analízis ugrásszerű felgyorsulása.
3. A döntési alapok ugrásszerű kiterjesztése.
4. A nanotechnológia, a géntechnológia és az MI összeépülése.
5. Az MI megjelenése a biológiai struktúrákban.
6. A nanotechnológia, a géntechnológia és az MI integrációjának beépítési kísérletei az emberbe.

A fentiek jelenleg már egyáltalán nem tartoznak a fantázia világába, hanem egyrészt a csírájuk jelen van kutatóintézetekben, laboratóriumokban, másrészt egyelőre csak csekély mértékben képeznek a nyilvánosság számára elérhető információt, lévén főként a hadiiparba tartozó fejlesztések tárgyai, s a jövő hatalmi potenciáljának zálogaként titok tárgyát képezik.

#### Társadalmi hatáspotenciál

1. A személyes és társadalmi működés technológiai függőségének ugrásszerű emelkedése.
2. Az ember önfenntartásához hagyományosan értelmezett munkakényszer megszűnése.
3. A hagyományos világképek érvényességének megszűnése.
4. A társadalom átstrukturálódása.
5. A tudat szocializációs folyamatában önmaga virtuális képzeeteinek meghatározó szerepbe kerülése saját környezeti tényezőjeként.
6. A hagyományosan a virtualitáshoz és/vagy a valósághoz kötött fogalomrendszerek összemosódása.

A technológiaihoz hasonlóan a várható társadalmi hatások csírái is már jelen vannak, ezekkel már valamilyen mértékben együtt élünk, jóllehet az ok-okozati összefüggések a kultúrában még nem feltétlen tudatosodtak, aminek egyik oka a változások olyan gyorsuló jellege, amelyre még maga a kultúra felkészületlennek nevezhető, s többnyire meglepetésként tűnnek fel olyan társadalmi jelenségek, amelyek tudatos összekapcsolása a kiváltó okokkal még várat magára. Ezek közül néhányat említve: a vallási elvek kizárólagosságának megszűnése; értékrelativizmus; a szolgáltatóipar és a szórakoztatóipar folyamatos bővülése; népességcsökkenés a fejlett országokban; a genderproblémák társadalmi fókuszba kerülése stb.

## 1. Az MI értéktartalma és hatása az absztrakt világmodellekben

### 1.a. Az Egészben a Rész

Ez a világmodell meghatározó szerepet töltött be az ismert történelem mintegy 2500-3000 éves periódusában, úgymint több világvallás meghatározó szemléleti rendje. A Teremtő mint Egész és a benne értelmezett Rész(ek), közöttük maga az ember, mintegy a világ a valóság fölülről meghatározott mivoltában elgondolt. Ennek megfelelően a fizikai létezés során megtapasztalt törvényeket az ember a Teremtő egyetlen teremtési aktusából eredeztette, s mint ilyent változtathatlannak tekintette. Következésképpen a természetinek tekintett törvényekkel szembeni minden megnyilvánulást a Teremtővel szembefordulásként értékeli, és többnyire bűnként jelöl. Ez a szemléleti rend a történelemnek abban a szakaszában, amelyikben a környezeti, szociális és technikai feltételek lassan változtak, relatív szilárd kulturális feltételrendszert nyújtott a társadalmi működések számára. Azonban a felvilágosodás korától szükségképpen gyorsulva vesztett tekintélyéből, mígnem a XX. században végképp megrendült, jöllehet a humanizmusba átszivárgó, s az emberre átruházott „isteni értékei” mai napig átfogó részét képezik a kultúrában ápolta társadalmi tudatnak. Ehhez jelentős mértékben hozzájárulnak az egyre kisebb társadalmi súllyal rendelkező, azonban még jelen lévő egyházak, melyek hatókörükben, illetve megfelelő nyilvános fórumokon folyamatosan megjelenítik a szemléleti rendjükből következő értékrendet.

Jelen vonatkozásban az MI fejlődéséből kibontható perspektíva megítélése ennek a kvázi változtathatlannak elgondolt értékrendnek a következménye, amely azért tartalmazhat lényegi elágazási pontokat is a „teremtés” aktusához kapcsolt képzetek függvényében.

Az ortodox nézetek nemigen engednek mást, mint amit szentnek nyilvánított könyveik szemlélete egyáltalán a saját fogalomrendszerében értelmezni enged. Ebben a megközelítésben mindaz a potenciál, amely egyáltalán az MI-ban felmerül, éppoly mértékben kívül esik az elfogadhatóságon, mint amilyen mértékben kívül esik az emberi létezés praxisának legegyszerűbb támogatási körén.<sup>5</sup> Ilyen módon ebben a világmodellben a technokrata szemléletnek, vagy akár a transzhumanista állásfoglalásnak a szingularitáshoz fűzött reményei teljességgel elfogadhatatlanok, indokolatlanok, és legalább természetellenesek. Innen nézve a személy mint Isten teremtménye csakis kiszorulhat az MI által abból az állapotból, amelyet éppen – mint természetes létezési közeget – számára szintén a Teremtő teremtett.

Az ortodox felfogáshoz képest a környezeti feltételek változásával összhangban ebbe a világmodellbe is beszivárogtak jelentős korrekciók. Így a teremtés aktusában megjelent konkrét lények teremtéséhez kötött elképzelésen túl az immanens létezés olyan kiindulási pontjának megteremtési elgondolása, amelyikből azután kifejlésben bontakoznak ki

<sup>5</sup> A létezési praxist legegyszerűbben támogató technikák körébe tartoznak pl. a kéziszerszámok: kalapács, fűrész, olló (stb.); melyek a fizikában ismert egyszerű gépek elvéből származtatottak. Az összetettebb gépekre egyre idegenebbül tekint ez a szemlélet, mint ahogy a történelem folyamán gyakran úgy fogadott bizonyos technikai megvalósításokat vagy azok elképzeléseit, mint amelyek realizációját a Teremtő bizonyosan nem fogja engedni.

a létezési manifesztációk. Ez nemcsak lehetővé tette akár az evolúció vallási alapú interpretációját is, hanem jószerével a tudományos alapú világnézet határozott térnyerése kényszerítette ki az ortodoxia olyan szemléleti bővítését, amely képessé válhatott a tudományos eredmények vallási szemléletű interpretációjára. Ez a hagyományos vallások döntő tekintélyvesztésének elkerülése végett elkerülhetetlenné vált. Ennek mintájára várható, hogy a vallások a további technológiai fejlődési irányokban is keresnek olyan kompromisszumokat, amelyek lehetővé teszik a legelemibb metafizikai elvek fenntartását, szemben a létezési praxis szintjével, amelyben folyamatos engedményekre kényszerülnek. Bármilyen metafizikai nyitottság szemszögéből is azonban törvényszerű a gyanakvás minden technológiával szemben, amelyik érinti, vagy potenciálisan érintheti azt a tartományt, amely az emberben „személyként” azonosítható, amelyet minden ilyen világmodell a teremtési aktus legközvetlenebb eredményeként, vagyis a teremtési szándék legmagasabb rendű megnyilvánulásaként kezel. Márpedig kétségtelenül azok a technológiák, amelyek egyrészt az emberi működés szimulációjára törekednek, másrészt az ember és a technológia integrációját tűzték ki célul, semmiképp sem tudják, és valószínűleg nem is akarják érintetlenül hagyni azt, amit viszonylagos változatlanságban az ember a dokumentált történelem folyamán önmagán belül a jelen pillanatig személyként őrzött meg.

## 2.b. A Részből felépülő Egész

Itt érdemes megjegyezni, hogy a Rész és Egész viszonyában kifejezett világmodell általában véve is a történelem homályába visszanyúló eredetű, függetlenül attól, hogy az alapkérdést, a „viszonyt” miképp tételezi. Ez a két metafizikai alapelem már önmagában tartalmaz olyan szemléletet, amely a mai kultúrától rendkívül messze esik, s ha nem is teljességgel értelmezhetetlen, érdemi kiértékelése bizonyosan akadályokkal terhelt.

A jelen kultúra népszerűen fogyasztható rétegeire leginkább Newton klasszikus fizikájának szemlélete mondható jellemzőnek, amely a „végtelen” fogalmával gazdagította a közgondolkodást. Ez a végtelenfogalom lineárisnak mondható, s legfőbb tulajdonsága, hogy nincs vége. Például a természetes számok körében ez. szemléletesen annyit jelent, hogy minden szám után következik egy eggyel nagyobb szám, és ennek a következésnek nincs határa. Népszerű szinten ilyen jellegű kép él a fejekben a végtelen univerzumból, ahol bármerre elindulunk, soha nem érünk el olyan pontba, ahonnan ne mehetnénk még tovább ugyanabba az irányba.<sup>6</sup> Az evolúció eszméje ugyanezzel a szemlélettel néz a világra, jöllehet ebben a minőségek soha véget nem érő láncolata, vagyis a fejlődés az, ami az univerzumban nem feltételez olyan korlátot, ahonnan nincs tovább.

Nem így az őshagyomány. Az őshagyomány számára nemcsak elképzelhetetlen, hanem egyben értelmetlen is a valóság bármely megközelítését véget nem érő linearitásban feltételezni. Számára az, ami van, nagyon is korlátos, akkor is, ha önmaga ehhez a korláthoz képest megragadhatatlan távolságban van, és az, ami van, nem abban tér el a Részről, hogy

<sup>6</sup> A speciális és általános relativitás már egészen más térszerkezettel dolgozik, azonban ennek népszerű elterjedése várat magára.

ne lenne vége, hanem attól, hogy a Részeket korlátlanul tartalmazza, mivel az Egész nem más, mint a Teljesség.

Amennyiben ennek a fejezetnek a címét tekintjük, látható, hogy a megfogalmazás a hagyomány szemléletét követi. Ugyanennek a címnek a lehetséges jelenkori interpretációja sokat elárul a „lineáris végtelenben” megbúvó gondolati korlátról: *a Részek végtelenül bővülő halmaza*.

Látható, hogy ebben a megközelítésben értelmezhetetlen a Teljesség. Nem létezik telítődés, s mivel mindig van „tovább”, valójában el sem lehet benne érni semmit.

Ezeket a megállapításokat nem érték kategóriákként kell fogadni, hanem csak annak számbavételeként, ami belső logikájának következménye, szemben azzal, ami a másik két világmodell belső logikájában érvényes lehet. Ezt azért lényeges hangsúlyozni, mert a történelmi időrendet tekintve a legrégebbi a „Részben az Egész és Egészben a Rész” modell, a következő az „Egész által teremtett Részek”, s végül jutunk el a mához, a „Részekből épülő Egész” modelljéhez. A kiterjedt közösségek által művelt kultúrákon azonban belső tartalmi, illetve logikai következetességet számonkérni nem lehet és nem is érdemes, különös tekintettel arra az időbeli tehetetlenségre, amely egy-egy meghatározóan új gondolat közhasználatba kerüléséhez szükséges, jelentős átfedésben olyan korábbi gondolatokkal, amelyek az utóbbiakkal nem feltétlen egyeztethetők. Az ilyen, egymásnak ellentmondó gondolatok már azért sem róhatók fel egy kultúrának, mert éppen így, az elképzelések tarkaságának teret adva tudhatnak nagyobb katasztrófák nélkül megvalósulni a határozott jellemzőkkel rendelkező korszakok közötti átmenetek. Ezért nem meglepő, ha az igényesebb vizsgálódás az időrendet tekintve a korábbi korszakokból talál ellenőrizetlenül hagyott olyan érték kategóriákat, amelyek tartalma valaha adekvát volt az adott világmodellben, s mivel a közösség számára fontosnak számítottak, fogalomkészletében megőrizte, holott az egyébként általánosan elfogadott újabb világmodellben nem szervesültek, abból le nem vezethetők.

Ilyen jelentős érték kategóriánk például az a reláció, amelyet úgy fejezünk ki, hogy *„van értelme”*. Ennek a relációnak azokban a modellekben, amelyek használják az Egész/Teljesség fogalmát – stílszerűen mondva – van értelme, mivel bármilyen állapotok láncolatának van értelme, amennyiben azok által az Egész/Teljességet lehet közelíteni. Még hozzá ugyanez elmondható egy hosszú állapotláncolat minden eleméről, még akkor is, ha a változás csekélysége miatt a közelítés ténye lényegében érzékelhetetlen.

Látható, hogy a jelen fejezet tárgyát képező világmodellben érték kategóriaként kezelni a *„van értelme”* relációt csak korlátozott logikai értelemben lehetséges. Ebben a világmodellben is lehetséges bármilyen ponton kitűzni egy, a jövőre irányuló, konkrétan meghatározott célt, és amennyiben bekövetkeznek a célig elérő állapotok, akkor minden rész állapot bekövetkezésének *„volt értelme”*. Azonban, mivel az elért cél a lineáris végtelenen belül nem koordinálható, az adott elért pont nem is minősíthető. Az sem állítható, hogy nincs értelme. Csupán annyi állítható, hogy ennek a relációnak ebben a világmodellben nincs érvényessége.

Azért lényeges ennek az érték kategóriának az érvényét tisztázni a különböző világmodellekben, mert a jelen kultúrán belül éppen a „személy” fogalomhoz kötődő érték kategóriák használhatóságát és érvényességét mindenképpen tisztázni kell, mielőtt az MI-nak a személyre, személyiségre gyakorolt hatását tekintve állást lehetne foglalni. Mivel ebben a modellben az egymásra épülő strukturális szintek ugyan minősíthetők – miszerint az összetettebb szerveződési szint fejlettebb –, azonban, mivel a „fejlődés” az anyag emergens tulajdonságaként értelmezett, a „fejlettebb” kategória semmiképp sem értékre, hanem csak jelenségi szintre utalhat.<sup>7</sup>

A fentieket figyelembe véve ebben a világmodellben a következő állítások fogalmazhatók meg:

1. A „személy” fogalmának a jelen kötet bevezető tanulmányában meghatározott, történelemhez kötött interpretációja lehetséges és az evolúciós elmélettel összhangban lévő interpretációnak tekinthető.
2. Ebben a megközelítésben a „személy” mint bonyolult kölcsönhatásokra képes, az anyag emergens tulajdonságának következményeként manifesztálódó anyagi struktúra konkrét megjelenése a történelemben evolúciós eredmény, s mint olyan a végtelen folyamat egyetlen konkrét állapota.
3. A „személlyel” az evolúcióban két lehetséges dolog történhet:
  - Az adaptív képességek elégtelensége miatti megszűnés.
  - Következő fejlettségi szintben való „feloldódás”.
4. Az evolúciós rendszeren belül indokolt felvetni a „személyre” épülő következő evolúciós szint lehetőségét, illetve ennek az evolúciós szintnek logikus, ugyanakkor nem igazolható interpretációja a biológiai evolúció alapjain a következő evolúciós szintként a kulturális evolúciót<sup>8</sup> tételezni. Evolúciós szempontból ennek a hipotézisnek a visszaigazolását maga az evolúció dönti el, amennyiben ez az a fejlődési irány,

<sup>7</sup> A rendszeren belüli entitás ugyan kezelheti értéként a fejlettséget, különösen, ha valamely detektálható fejlődésnek maga is részese, azonban ez semmi egyéb, mint szubjektivizmus, mivel a rendszert tekintve a különböző fejlettségű reprezentációk elvben mindenképpen létrejönnek, vagy legalább létrejöhetnek, hiszen ezt az emergens tulajdonság garantálja, s ilyen módon, ha bármely fejlettségű struktúra létre is jön, az nem érték, hanem jelenség: az anyag szükségszerű következménye. Érdemes figyelembe venni azt a tényt, hogy a jelenkori tudományosság kezdeteitől mekkora gondot fordít arra, hogy az anyag emergens, külső rendszertől nem függő, fejlődő jellegű strukturálódási képességét bizonyítsa. Erőforrást nem kímélve folytat kísérleteket (mára főként a genetikába összeérkeztetve különböző tudományágakat) a szervetlenből a szerves, illetve az élettelenből az élő szervezet művi létrehozására, saját világmodelljének igazolása végett. Ebben a dolgozatban ugyan csak a jelenségek adott világmodellen belüli értelmezhetőségével foglalkozunk, s elvben mindhárom modellt azonosan érvényesnek tekinthető logikai konstrukcióként kezeljük, éppen az ellentmondás-mentesség lehetséges megőrzése végett lényeges tudatosítani, hogy a jelenkor tudományossága által választott gondolati konstrukcióban nincs érvényessége az érték kategóriáknak, hanem csak a végtelen lineáris vagy ciklikusságában lineáris jelenségi szintekre való hivatkozásnak. (A dinoszauruszok szempontjából nyilván tragikus volt kipusztulásuk, mi viszont az evolúció magasabb szintjéről nézve méla könnyel vesszük tudomásul ezt a tényt, egyszerű jelenséggént értelmezve csontvázukat. Amennyiben nem vesszük tudomásul, hogy az evolúció szempontjából mi is éppen olyan tényező vagyunk, mint a dinoszauruszok, és éppen úgy futjuk be lehetséges életgörcbénket, mint azok, továbbá éppen olyan szenvtelenül szűnünk meg a rendszerben, mint azok, úgy nem tudtuk megemészteni éppen az evolúciónak, illetve annak a szemléletnek a lényegét, amelyben az evolúció elgondolása egyáltalán lehetséges.)

<sup>8</sup> Lásd Ray Kurzweil: Kulturális evolúció.



amelyik hosszú időléptékben további fejlődő szerveződési szintek alapjává válik, életképesnek és fennmaradni képesnek bizonyult manifesztációiban.

5. Az, hogy miféle lények manifesztálódnak a következő evolúciós szinten, a jelenleg rendelkezésre álló információk alapján meghatározhatatlan, jóllehet tehetők olyan körülírások, amelyeknek nem elhanyagolható a valószínűsége:

A személy önfenntartási kényszere megszűnik.

Az önfenntartási kényszer megszűnésével a ma ismert személy szintén megszűnik, mivel jelenlegi motiváltsági rendszere jelentős részben az önfenntartási kényszer következménye.

A kiindulásként ma ismerhető kulturális, politikai és hatalmi viszonyokat figyelembe véve a biológia és a technika integrációja elkerülhetetlen.

Az a biológiai környezeti feltételrendszer, amely ilyenképp az ember evolúciójának bölcsőjeként értelmezhető, megszűnik környezeti feltételrendszerként hatni, illetve amiként az ember saját konstrukciójává válik, analóg módon konstruálja környezetét is.

Az ember számára az a saját maga által sem feltétlen detektált kihívás, hogy önmaga általi művívé válása mennyiben képes további evolúciós szintek motivációs alapja maradni. Ez olyan bonyolult probléma, amely a biológiai szinttől elszakadva különös módon vezet metafizikai problémákhoz. Metafizikával viszont a jelen kultúra nem foglalkozik, s nem is detektálja ezek realitását, ami veszélyesen kódolhatja a motivációvesztést.

6. A szingularitás magában hordozhatja az evolúciós elmélet igazolását, amennyiben az életképes fejlődés visszaigazolja az evolúciós elméletnek evolúciós eredményként való megjelenését. Ellenkező esetben az ember saját elméletébe záródva szorul ki a valóságból, helyet adva más, életképes létezőknek, esélyt adva egyszer a nem önmagára záródó világmodell megjelenésének.

### **1.c. Egészben a Rész, Részben az Egész**

Az ember számára a tér és az idő lineáris szemlélete nem valami esetleges adottság, hanem nagyon is törvényszerű következménye a Föld gravitációs erőterén belüli létezésnek. Ebben az erőterben, illetőleg ebben a tér-idő szerkezetben az adott környezeti feltételek között a létfeltételek biztosításához kielégítő pontosságú eredményekre vezet a lineáris szemlélet. Éppen ez fejeződik ki a klasszikus fizikában, amely egyrészt nem lép túl Eukleidész geometriáján, másrészt nem lép túl Newton fizikáján. S mindaddig, ameddig a Földről nem tesszük ki a lábunkat, valamint nem kezdünk el kíváncsiskodni a szabad szemmel már nem látható világ dolgai felől, ez a természettudományos szint elégségesnek bizonyul a toronyházak építésétől a hatékony sebészeti eljárásokon át gyors járművek és tömegpusztító fegyverek legyártásáig lényegében mindenre, még a számítógépek elemi szintjének előállítására is. Ezen a szinten túllépve azonban belebotlik a fizika saját szemléleti korlátaiba. Mindazonáltal túllépni ezeken a szemléleti korlátokon nem egyszerű, s általában csak azok számára járható út, akik kemény szellemi tréningekre is hajlandók rászánni magukat, amire az emberiség túlnyomó többsége a gyakorlat szerint nemigen kapható.

Amennyiben viszont ennek a fejezetnek a címébe kissé belegondolunk, világosnak kell lennie, hogy lineáris szemlélettel ez a világmodell nem értelmezhető. Vannak ugyan ennek a szemléletnek népszerű szintre sugallt megoldásai, mint például az animizmus, amelyik minden létezőben Isten jelenlétét feltételezi. Azonban ez az interpretáció éppen azért válik emészthetővé, mert bevonódik az „Isten” fogalom, mely fogalomba jószerevével konkrétumokat nem illik feltételezni, s a hozzá társított misztikum éppen az értelmezhetőségi kritériumot segít átugrani, lévén megengedi olyan tulajdonságok társítását, amelyek túl vannak az emberi viszonyok között tapasztalható törvényeken. Istenbe tehát a maga természetes módján beletartozhat annyi „csoda”, hogy mindenben jelen legyen. Ez a világmodell azonban nem merül ki ennyiben. Tovább lépve aztán halmozódnak a nehézségek. Vegyünk egy példát: van egy gyönyörű barokk kastély, amelyet téglából építettek fel. A téglák a Részek, a kastély az Egész. Ez eddig nem okoz gondot. Viszont elgondolni, hogy minden téglában benne van a teljes kastély is (Részben az Egész), meglehetősen problematikus. Különösen problematikus lehetett ilyen gondolatokkal küzdeni például a középkorban egy szántóvető parasztnak, vagy az ókorban egy rabszolgának.<sup>9</sup> A létezési környezet közvetlen szemléletéből származó, általában anyaginak nevezett mintákkal ez a világmodell nem is értelmezhető. Az információelméletek és a fizika bizonyos ágai nyitnak meg olyan irányokat, amelyek valamilyen szinten utalhatnak ennek a modellnek a tartalmi realitására. Ehhez azonban szükséges az információnak lényegét tekintve anyagtól független elgondolása.<sup>10</sup> Ennél valamivel könnyebben felfogható reprezentációt jelenthet a hologramok tanulmányozása, melyekben szintén a részletek is tartalmazzák a teljes képet.

Talán érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az elv következetes végigvitele nem áll meg azon a szinten, amelyet a fent említett kastély példája jelent. A példánál maradva, egy téglát nem csupán a kastély teljességét tartalmazza, hanem „fölfelé” menve a teljes valóságot, és „lefelé” tekintve a téglát legkisebb értelmezhető része is tartalmazza a teljes valóságot, mint ahogyan bármely elvontsággal kiválasztott kis Részben is benne van az Egész.

Ebben a modellben szintén értelmezhető valamely manifesztáció strukturális komplexitása (fejlettsége), s ez a fejlettség, hasonlóképpen az előző világmodell felfogásához, például a környezeti hatásokra adott válaszok komplexitásában detektálható.

Az a *személyfogalom*, amelyet ugyanebben a kötetben, a jelen írás bevezetőjének tekinthető előző kifejtésemben mutattam be, különös tekintettel a társadalmi dinamikában való megjelenésére, az Egész részleges manifesztációját jelenti. Azért részleges a manifesztáció, mert minden létező csak az előző létezési szint működőképességében visszaigazolódó, valósnak bizonyuló létismeretén manifesztálódik. Minden létezésnek tehát „ára” van, és minden manifesztálódó szint a Teljesség lehetséges manifesztációjának irányába lép, jóllehet

<sup>9</sup> Nem véletlenül jelentek meg ennek a világmodellnek csak népszerűen értelmezhető interpretációi. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem is léteztek emberek, akik ne tudták volna ezt a modellt teljes jelentéstartományában kezelni – különös tekintettel arra, hogy meg is tudták alkotni. Magasabb szintű írásos nyomai ugyan nem maradtak fenn – a korabeli ismeretkezelési rend következményeként –, de olyan kulturális lenyomatokban, mint az erkölcsi rendszerek, a szokások, a mesék, az eposzok, máig megőrződtek az eredet nyomai.

<sup>10</sup> Lásd Wilde, Mark M.: *Quantum Information Theory*.

a Teljesség a maga komplexitásában semmiképp sem konkrét, vagyis manifesztációja semmiképp sem végleges, és nem gondolható el azonosítható eredményként.

Miután minden manifesztációs szintnek „ára” van, az a szint, amelyiken a létezésben időtlenül meglévő „személy” a kifejlésben megjelenik, értéket jelent. Ebben a modellben tehát lehetséges és indokolt érték kategóriát kezelni, illetve van értelme a megvalósulások „értelméről” beszélni. Ugyanakkor világosan kell látni, hogy jelenleg bizonyos időpontban ugyanarról a létezési problematikáról kommunikálunk, mégpedig a „személy” jelenlegi helyzetéről és várható sorsáról az MI által drasztikusan megváltoztatható környezeti feltételek következményeként. Tehát ugyanennek a konkrét létezési problémának az értelmezésére tettem kísérletet három különböző világmodellben. Az ugyanezen létezési problémában előfordulható eseményi következmények mindhárom világmodellben ugyanazok, lévén a társadalmi és természeti környezeti feltételek is ugyanazok. Tehát csak ugyanannak a történelmi konstellációnak és ugyanazoknak a lehetséges következményeknek az eltérő értelmezhetősége ennek a dolgozatnak a tárgya. Ilyen módon mindazt a következményt, amelyet az előző fejezetben felsoroltam, ebben a fejezetben ugyanúgy fel lehet sorolni, s mindenképpen ugyanazok az események jelennek meg az eseményhorizonton, mégis van, amelyik világmodellben – úgymond – „történik valami”, a másikban nem történik semmi. Ahol nem érvényesek érték kategóriák, ott lényegében nem történik semmi.

A jelen fejezet által tárgyalt világmodellben az, ami az előző fejezetben az ember művi önmeghatározásaként az evolúció apoteózisaként jelenik meg, itt nem egyéb, mint kilépés a Teljesség potencialitásából, elengedése annak a Teljességnek, amely egyébként birtokon belül van, és megsemmisítése mindannak a megfizetett „árnak”, amely a kifejlésben a *személyig* elvezetett.

## 2. Szép, új világ

Ahhoz, hogy a vízióként megjelenő szingularitás lehetséges konkretizálódásának vázlatára vállalkozunk, legalább három különböző megközelítésben kellene mélyreható analízist végezni, mégpedig:

1. Gazdasági-technológiai-technikai lehetőségek.
2. Társadalmi folyamatok elemzése, amelyek inspirálják a gazdasági-technológiai-technikai megoldásokat, illetve a konkretizálódó gazdasági-technológiai-technikai megoldások visszahatása a társadalomra.
3. Azoknak a tényezőknek a számbavétele, amelyek általában véve inspirálják a társadalmi mozgásokat.

Az első két szempont vonatkozásában már tettünk néhány közelítő állásfoglalást, amelyek legalábbis engednek megnyitni végiggondolási irányokat, jóllehet ezeken az irányokon belül még gazdag lehetőségrendszerek tárhatók fel. A harmadik szempont az érvényesnek tekintett társadalomfilozófiai állásfoglalások szerint jórészt eretneknek tekintendő, mivel az

aktuális történelemszemléletben a történelem mintegy „megtörténik” az emberrel, spontán alakulnak a dolgok úgy, ahogyan éppen alakulhatnak, még akkor is, ha ezekben a helyzetekben erőviszonyok képesek érvényesülni, viszont ezek az erőviszonyok, melyek megfelelő távolságtartással figyelve maguk is nagymértékben spontán folyamatok következményei, szintén nem tesznek egyebet, mint a spontán felmerülő lehetőségeket érvényesítik. Ez a koncepció jól megfeleltethető az evolúciós elméletnek is, melynek értelmében a történelem színpadán éli az ember a saját evolúciós drámáját, s bizonyos kilengésekkel ugyan, de saját harcát megharcolva a saját létezési spontaneitásában, lényegében mindenkor éppen a folyamatosan realizálódó evolúciós folyamat csúcsán tartózkodik.

Nos, egy egyszerű és közismert példával szeretnénk itt élni annak alátámasztására, hogy egyrészt nem feltétlen kell a hosszú távon megvalósuló társadalmi folyamatokat olyanként kezelni, mint amelyek éppen azért valósultak meg, mert lényegüket tekintve az adott történelmi helyzetben csakis ezek lettek volna megvalósulhatók – azzal együtt sem, hogy a folyamatban élők nyilvánvalóan evidenciaként élik meg a velük történeteket. Másrészt nem árt, ha a történelmi folyamatok spontaneitásával szemben ápol magában az igényes vizsgálódás némi szkepticizmust.

Nem igényel elmélyült történelmi tudást annak ismerete, hogy a Biblia a Krisztus utáni történelemben, mintegy kétezer éven át az egész emberi kultúrára meghatározó befolyást gyakorolt a néhány évszázad alatt megformálódó kereszténységen keresztül. Vallásos értelmezésben tekinthetjük ezt Isten akarátának, aki saját gondolatait nyilatkoztatta ki a szentnek tekintett iratokban. A „felvilágosult ember” számára azonban ez az értelmezés nem lehetséges. A felvilágosult ember semmiképpen sem gondolhatja, hogy Isten mintegy tollba mondta volna bizonyos kiválasztott személyeknek a Szentírást. A felvilágosult embernek csak azt van módja gondolni, hogy a Biblia emberi alkotás. Bizonyos személyek a kor szokásainak megfelelően, önmagukat nem feltétlen nevesítve leültek, és megfogalmazták mindazt, ami azután kétezer éven át témát adott szinte az egész emberiségnek, azon belül leginkább az euroatlanti kultúrának.

Még hozzá milyen témát adott!?

Olyan súlyos és megkérdőjelezhetetlen témát adott, melyben a Biblia mint Isten kinyilatkoztatásának emberi fogyasztásra alkalmas interpretációja megkérdőjelezhetetlen volt, sőt, ezen a hosszú időn át lényegében kompetens megkérdőjelezője nem is jelentkezett.<sup>11</sup>

Ebben a felvetésben mi most egyetlen körülményre fókuszálunk. Mégpedig arra, hogy a történelem egy pontján néhány ember képes volt leülni, és papírra vetni olyan tartalmakat, amelyek lényegében leprogramozták az elkövetkező két évezredet. Papok, laikusok,

<sup>11</sup> Inkompetens, vagyis vulgáris szintű megkérdőjelezők itt-ott jelentkeztek, ők általában vérpadon végezték. A vérpad természetesen azért válhatott ebben a vonatkozásban aktuálissá, mert a kereszténység időközben hatalmi ideológiává vált. Azonban a kereszténység azért válhatott hatalmi ideológiává, mert nem akadt értelmi potenciál, amelyik kompetensen megkérdőjelezhetette volna.

prédikátorok, önjelölt népvézérek ezt követően nem vitatták a Biblia szentírás mivoltát, hanem kizárólag mellette érveltek, kizárólag magyarázták, s esetleg a magyarázatokon vitáztak. A Biblia, illetve alkotói két évezredre médiumukká tettek több földrésznyi kultúrát. A kereszténységgel tehát olyan mítosz született meg, amelyik képes volt megformálni ezeréves távlatokban hitet, erkölcsöt, világszemléletet, hatalmi koncepciót, magát az emberi kultúrát.

Mi ennek a történelmi ténynek a jelentése a felvilágosult ember számára?

Az, hogy vannak emberek, akik képesek mítoszt írni, más emberek pedig csak mítoszt fogyasztani képesek. A mítoszt fogyasztók számára a mítosz spontán és ellenőrizhetetlen körülmények között kerül a társadalmi diskurzus középpontjába. A mítoszírók szemszögéből nézve ugyanannak a folyamatnak egészen más az értelmezhetősége. A mítoszfogyasztók kompetenciájából a mítoszírók kompetenciája értelmezhetetlen: honnan veszik tárgyukat; egyáltalán mi okuk van mítoszt írni?

Ez utóbbi kérdésekben itt már nem célunk elmélyedni, csupán jelezni szeretnénk, hogy lehetségesek olyan kérdésfeltevések, amelyekre a tömegesen fogyasztható kultúra szintjén nincsenek válaszok.

Miért érdekes a mítoszeremtés fenti példája a szingularitás víziójának értelmezésében?

Nehéz nem meglátni a párhuzamokat. A kereszténység megváltásának mítoszáét a felvilágosodástól fokozatosan felváltotta a tudomány megváltásának mítosza. Akkor Isten megváltó akarata volt a megkérdőjelezhetetlen evidencia, ma a tudomány materiális megváltó mítosza a megkérdőjelezhetetlen evidencia. Ezt a mítoszt mintegy két évszázad alatt vezették be, miközben az emberi erőforrásokat átirányította az elvont szellemiről a konkrét technikai civilizációra, soha el nem gondolt technológiai és technikai eredményeket realizálva, maximálisra fokozva ezáltal a mítosz hitelesítését, kitermelve az együgyű követők hadán át a bigott hívőkkel bezáródó teljes társadalmi spektrumot, akikben részletkérdések kapcsán merülhetnek fel ugyan kételyek, nem úgy a mítosz lényegének, a tudomány és a technika kizárólagos illetékességének vonatkozásában. Nem csoda, sőt törvényszerű az élcsapat megjelenése, nevezetesen a transzhumanista közösségé, amelyik az emberiség szinguláris pontjának megálmódójaként a szinguláris ponton túl a gépi/művi és az emberi/természeti közötti különbség megszüntetésében vagy összemosásában vizionálja az evolúció apoteózisát.

Mi fog ebből megvalósulni?

Minden, amit a mítosz diktál. És minden, ami a mítoszból nézve indokolható, mindaddig, ameddig a mítosz mint inspirációs tényező társadalmi léptékben fenntartható. A „társadalom” a mítosz médiumaként megteszi azt, amit a mítosz diktál, mivel nincs kompetenciája a mítosz megkérdőjelezéséhez.

Visszautalva az I. fejezetben közölt tanulmányom 1. pontjára,<sup>12</sup> mely kiindulásként rögzíti, hogy az elme a helyzeténél fogva nem lát és nem vizsgálhat mást, mint az ingerületei alapján konstruált modellt, vagyis minden, amiről az ember egyáltalán gondolkozik, semmi egyéb, mint modell, következésképpen a mindenkori mítoszok, vagyis a jelenlegi tudománymítosz is csupán modell, mely modell minden egyéb modellhez képest is működésbe hozott prototípusainak kipróbálásában nyer igazolást vagy bizonyul tévesnek. A tudománymítosz modelljeinek prototípusai technikai kivitelezésben valósulnak meg, és ezek működőképessége jelenti a tudománymítosz visszaigazolását. Bizonyos értelemben a tudománymítosz e tekintetben jól áll. Ugyanakkor egyértelmű, hogy mindaz a technika, amely a tudománymítosz megbízhatóságát támasztja alá, az ember környezeti tényezőjeként értelmezhető, ezzel szemben olyan embertárgyú prototípusok, amelyek hasonló eredményességgel támasztanak alá a tudománymítoszt, mint a környezettárgyúak, lényegében nincsenek, vagy amennyiben vannak, azok legalább annyiban váltak az ember további problémáinak kiváltóivá, mint amennyiben esetleg valamilyen problémának megoldói. Sőt, a környezettárgyú prototípusok túllépése a prototípus-minőségen, az ember tényleges környezeti tényezőjévé válva egyre súlyosabb problematikát jelent magára az emberre nézve. Gondolni kell itt a mentális betegségek gyakoriságának drasztikus emelkedésére, az ember szaporodási képességének csökkenésére, az önreprodukciós szándék (utódnemzés) drasztikus csökkenésére, a tudatmódosító eljárások és szerek használatának terjedésére stb.

Lényeges figyelembe venni a mentális betegségeknek azokat a típusait, amelyek az ember identitásának kérdésével függnek össze. Mutatkozik összefüggés a környezeti feltételek relatív bonyolultsága és az identitással összefüggő betegségek gyakoriságának emelkedése között.

Ameddig a középkorban az emberi létezés lényegesen kitettebb volt a környezetben meglévő veszélyeknek (pl. vadállatok, éhínségek, erőszak stb.), addig ebben a környezetben lényegesen egyszerűbb lehetőség adódott az önértelmezésre, s a mentális betegségek nem jelentettek tényezőt a társadalmi működésben.<sup>13</sup> Ezzel szemben a tudomány és a technika fejlődésével egyre gyakoribbak és egyre több új, azonosítható betegségfajta megjelenése detektálható, melyek összességében felvetik az ember életképességének mentális kérdésességét a maga által létrehozott művi/technikai környezetben.

---

<sup>12</sup> Gép és ember viszonyának szemléleti kérdései.

<sup>13</sup> Természetesen lehetségesek más megfogalmazások is. Pl.: a környezeti feltételek nem adtak módot a rejtetten meglévő mentális betegségek detektálható kifejeződésére (mert az pl. kiközösítéssel járt volna). Vagy: a mentális betegségeket drasztikus módon szelektálták ki a környezeti feltételek (aki ilyenben szenvedett, drasztikus gyorsasággal hozta magát olyan helyzetbe, amelybe belepusztult). Mindazonáltal tény, hogy nincs adat az identifikációs mentális betegségek azonosított jelenlétére utalóan, illetve bizonyosan nem merült fel ezek olyan meghatározó jelenléte, amely az ember társadalmi szintű létezését veszélyeztette volna.

## Melyek ezek az identifikációval összefüggő mentális betegségek?

Függőségek; szenvedélybetegségek; kényszerképzetten alapuló betegségek (anorexia, bulimia); társadalmon belüli önkoordinációs betegségek (borderline, autizmus); genderproblémák stb.

Ezeknek a betegségeknek van egy közös motívuma, mégpedig az, hogy a személy nem tudja, és nem akarja értelmezni önmagát abban a „szerepben”, amelyet számára a fizikai/biológiai/társadalmi környezet, illetve a társadalmi kommunikáció értelmezési alternatívái a társadalmi mítoszban nyújtanak.

Különös módon az az egyszerű viszonyrendszer, amelyik Istent – mint az ember számára érthetlent – tette a kultúra adott fokán értelemmel követhetetlen problémák megoldási kulcsává, nem vetette fel az ember, a személy identifikációs problémáját. Ezzel szemben az a viszonyrendszer, amelyik minden felvethető probléma megértésére törekszik, olyan bonyolulttá és átláthatatlanná teszi az identifikációt, hogy egyre nagyobb gyakorisággal „menekülési utak” választására kényszeríti a személyt.

Az egyetlen érthetetlen Isten helyett – akinek megértése nem is cél, és a maga érzékelhetetlenségével nem is jelenvaló probléma – sok konkrét ember megértését követelné az identifikáció a társadalmi koordinációban a személytől. Ezt a feladatot nem könnyíti, hanem éppen még irreálisabbá teszi, hogy nem elvont lényt, hanem konkrét emberek mára felduzzadt sorát (tudósokat és elméleteiket) kell értelmezni az identifikációhoz, s e fáradságos folyamat lehetlensége teszi nyilvánvalóvá az ember saját maga fölötti inkompetenciáját. Másképpen fogalmazva valaki minél inkább csak használói kompetenciával, és nem alkotói kompetenciával rendelkezik a környezetét jelentő technikákkal kapcsolatban, annál nyilvánvalóbb saját személye fölötti inkompetenciája s az alkotói kompetenciákkal rendelkezőknek való kiszolgáltatottsága.

Ezt nem könnyíti, hanem súlyosan megnehezíti a virtuális valóság egyre nagyobb súlyú jelenléte, mely virtualitás létrehozásának kompetenciája is mindenkor konkrét személyekhez kötődik, míg a túlnyomó többség számára nincs más lehetőség, mint a kevesek által definiált virtualitás fogyasztása.

Mindezek a jelenségek logikusan felvetik a következő problémákat:

1. Az általános emberi és a konkrét személy identitása nem statikus önazonosság, hanem komplex és esetlegesen a legváltozatosabb módon manifesztálódó létezési formákat generálni képes hatás, mely nem manifeszt következményeivel, hanem csak absztrakt önmagával<sup>14</sup> azonos.
2. Az általános emberi és a konkrét személy identitása vagy identitásának valamely összetevői nem tetszőlegesen, nem átalakíthatók.

<sup>14</sup> Az identitás absztrakt formájának modellértékű elgondolását pl. egy zenei harmóniával lehet szemléltetni, amely transzponálható is, díszíthető is, végtelen sokféleképpen hangszerelhető is, mégis minden formájában pontosan azonosítható és semmi mással össze nem téveszthető.

3. Amennyiben a lehetséges társadalmi szerepben a személy identitásának manifesztációja ellehetetlenül, az a személyt a társadalmi mítoszban artikulált identitás(ok) visszautasítására készíti.
4. A személy identitásválságának leküzdésére a kultúrában két út kínálkozik:  
A kultúra olyan korrekciója (rekonstrukciója), amelyben az általános emberi és a személyes identitás realizációja megvalósítható.  
Az emberi identitás művi hozzáigazítása a kultúrához.

Szükséges itt az emberi identitás lényegének bizonyos mértékű körüljárása. Mindenekelőtt látható, hogy a személy identitásának fenti 3 pontban rögzített megfogalmazása tapasztalati összegzés, mely éppen a tapasztalható működésben ennél egyszerűbben nem írható körül, s ezért olyan egyszerű modellezésnek tárgyává nem tehető, mint amely például kétértékű logikán alapulna. Nem véletlenül nem kísérletez az emberi identitás modellezésével jelenleg a tudomány, s nem véletlenül képesek e téren csak a művészetek értékelhető eredményeket felmutatni. Kiemelkedő képzőművészeti alkotások (lásd portréfestészet) vagy jelentős szépirodalmi művek tárgyaként megjelenítve tudhatunk meg lényeges jellemzőket egy személy identitásáról, mely jellemzők mindenkor a személy drámájában nyilvánulnak meg. A személy drámájának két pólusa, mégpedig a „boldogság/öröm” és a „tragédia/szenvedés” között válik láthatóvá a személyből az, ami állandó, vagyis az identitás, mivel boldogság azért érheti a személyt, mert közelébe kerül annak, ami belső lényegében pozitív tartalom, illetve tragédia éppen azért éri a személyt, mert elveszti azt, ami belső lényegében pozitív. Az identitás állandósága éppen abban érhető tetten, hogy például a tragédiában nincs mód a személy pozitív belső tartalmát korrigálni a veszteség elviselhetőbbé tétele érdekében, sőt, a tragédia éppen azért marad elháríthatatlanul tragédia, mert a személy pozitív belső dinamikája, vagyis identitása változhatatlan, és a tragédiában pótolhatatlan veszteség érte.

Mindezekkel együtt lényeges még megjegyezni, hogy az ember éppen ettől ember. Ha valamilyen beavatkozással megszüntetnénk identitásának állandóságát (akár a tragédiák kiküszöbölése végett), lényegileg szűnne meg az így kapott „konstrukció” embernek lenni. Ettől válna gépezetté. Továbbá a három absztrakt világmodellből a középsőben, azaz a Rész(ek)ből épülő Egész esetében ilyen komplex identitás értelmezése, mely minden személy esetében teljességgel egyedi, nem tűnik lehetségesnek. Nemigen értelmezhető az evolúció logikájában. Az evolúció szempontjából nem tűnik egyébnek a felvethetősége, mint az azonosítható túlélőgépezetnek. Egyszerűen nincs ok az evolúcióban az egyedet drámával terhelni – mint ahogy a transzhumanisták világmegváltó szingularitásában sincs szó drámáról.

A másik két világmodellől nem idegen az identitás ilyen felfogása, lévén az egyikben az identitás teremtési adomány, a másikban a Teljesség artikulációja a belső *készítésben*.

Ezek után az ember modellezésére vállalkozó MI-ra fókuszálva meglehetősen kétségesnek tűnik, hogy az egyáltalán tisztában lenne a feladat komplexitásával. Az informatikához közelebb eső nyelvezetre lefordítva az MI embermodelljének rendelkeznie kell olyan sajátos és egyedi vezérléssel (programmal), amely nem véletlenszerű, ugyanakkor saját vonatkozásában határozott létezési koncepció, mely koncepciónak semmilyen más



reprezentációja nem létezik, vagyis nem származtatható más egyedből. Kétségeink vannak aziránt, hogy ilyen tulajdonságokkal rendelkező humanoid megalkotására a mai értelemben vett MI alkalmas lehetne. Továbbá nem gondolnánk, hogy a transzhumanista álom valaha is tartalmazhatna ilyen komplexitású megvalósítási igényt. Ezzel szemben meglehetősen nyilvánvalónak tűnik, hogy a transzhumanista mennyországban a gépekkel összeépülő ember, „aki” minden felmerülő vágya előtt technikailag hátrítja el az akadályokat, éppen a drámát, tehát valóságos emberi mivoltát veszti el.

Elgondolható a Rész(ek)ből épülő Egész világmodellen belül más típusú MI, mint amilyent a mai technológiai szint alapján képzelhetünk. Vagyis nem elektromos áramkörökből, valamint öntanuló szoftverekből összerakott MI-ra gondolunk, hanem az ebben a világmodellben evolúciónak nevezett folyamat mesterségesen gyorsított és/vagy irányított formájára, amely az anyag emergens tulajdonsága szerint humanoid jellegű, ugyanakkor más, fejlettebb kognitív képességekkel rendelkező lényt eredményez. Amennyiben ez a lény úgymond az anyag emergens tulajdonságaként ténylegesen megvalósítható, úgy már csak egy lépést kell tenni ahhoz a hipotézishez, hogy ezek szerint az anyag emergens tulajdonságából nemcsak az ilyen módon előállt, és még mindig Rész(leges) lény következik, hanem maga az Egész, a Teljesség, más nevén az Isten is. Más kérdés, hogy ezzel a hipotézissel a Rész(ek)ből épülő Egész absztrakt világmodellje gyakorlatilag azonossá válik az „Egészben a Rész, Részben az Egész” világmodellel.